

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

**ΣΧΟΛΗ : ΝΟΜΙΚΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ

**ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΑ ΑΤΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ
ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ**

Δ' ΕΞΑΜΗΝΟ

ΘΕΜΑ:

«Δικαίωμα εκλέγειν και εκλέγεσθαι των κρατουμένων».

Καθηγητής : Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος
Λέκτορας : Σπύρος Βλαχόπουλος

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ : ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΛΙΟΛΙΟΥ

Α. Μ. : 1340200300252

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ: 26/5/2005

ΑΘΗΝΑ 2005

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
Α΄ ΜΕΡΟΣ	4
1. ΘΕΣΜΙΚΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΘΕΜΕΛΙΩΔΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ	4
2. Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΦΥΛΑΚΗΣ	5
3. ΕΙΔΙΚΕΣ ΚΥΡΙΑΡΧΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ	7
4. ΟΙ ΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝΟΙ ΩΣ ΕΙΔΙΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΚΗ ΣΧΕΣΗ	9
Β΄ ΜΕΡΟΣ	10
1. ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ	10
2. ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟΝ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟ ΚΩΔΙΚΑ	12
3. ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ	13
4. ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΤΟΥ ΕΚΛΕΓΕΙΝ Ή ΕΚΛΟΓΙΚΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ Ή ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΤΗΣ ΨΗΦΟΥ (Αρθρ. 51 Σ.)	15
5. ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΤΟΥ ΕΚΛΕΓΕΙΝ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ. ΑΡΘΡ. 5 Σ.Κ.	16
6. ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΤΟΥ ΕΚΛΕΓΕΣΘΑΙ	17
7. ΠΑΡΕΠΟΜΕΝΗ ΠΟΙΝΗ ΣΤΕΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΑΡΘΡ. 59-66 Π.Κ.	18
Γ΄ ΜΕΡΟΣ	20
1. ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ ...	20
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ	22
ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΕΚΛΕΓΕΙΝ ΚΑΙ ΕΚΛΕΓΕΣΘΑΙ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ	24
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	24
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	25
ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ	25

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η στέρηση της ελευθερίας ως ποινική κύρωση αναπτύχθηκε σημαντικά κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα. Ο όλο και περισσότερο ακριβής προσδιορισμός των σκοπών της φυλάκισης, η ποικιλία των σωφρονιστικών συστημάτων, καθώς επίσης και η δημοσιότητα των μειονεκτημάτων της συνέβαλαν στο να τονισθούν ιδιαίτερα οι συνθήκες διαβίωσης του κρατούμενου. Έτσι, σιγά-σιγά αναπτύχθηκε στο πεδίο της επιστήμης η έννοια «των δικαιωμάτων του κρατούμενου». Η επέκταση της έννοιας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο διεθνές επίπεδο δίνει στη συνέχεια σ' αυτή την έννοια των δικαιωμάτων του κρατούμενου μία νέα και συνεχώς ευρύτερη διάσταση. Η ανάλυση, όμως, των δικαιωμάτων προς όφελος των κρατούμενων προϋποθέτει τον καθορισμό των κατάλληλων διαδικασιών που θα εγγυηθούν αυτά τα δικαιώματα στο επίπεδο των συγκεκριμένων συνθηκών διαβίωσης στη φυλακή.

Οι φυλακές αποτελούν οπωσδήποτε ένα χώρο δοκιμασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Στις φυλακές δεν δοκιμάζονται μόνο οι κρατούμενοι, αλλά δοκιμάζεται και το ίδιο το κράτος δικαίου. Η σχέση κρατούμενου – κράτους αποτελεί μια αναγκαστική ειδική κυριαρχική σχέση μεγάλης έντασης, η οποία προβλέπεται στο Σύνταγμα και θεμελιώνεται σε μονομερή κρατική πράξη (δικαστική απόφαση). Οι υποκείμενοι στην ειδική αυτή σχέση εξουσίασης είναι φορείς αυξημένων υποχρεώσεων.¹ Επίσης, στα εν λόγω άτομα ως φορείς ανθρωπίνων δικαιωμάτων παρέχεται «ελαττωμένη» προστασία, με την έννοια της επιβολής περιορισμών στην άσκηση των δικαιωμάτων τους, οι οποίοι περιορισμοί απορρέουν ακριβώς από το καθεστώς στο οποίο βρίσκονται. Παράλληλα, το καθεστώς αυτό γεννά υποχρέωση του κράτους για διευκόλυνση της άσκησης εκείνων των δικαιωμάτων, τα οποία παρεμποδίζονται λόγω της αναγκαστικής κράτησής τους στη φυλακή.

Το Σύνταγμα δεν κάνει συγκεκριμένη αναφορά στα δικαιώματα των κρατούμενων. Παρ' όλα αυτά, χαρακτηριστικό γνώρισμα των θεμελιωδών δικαιωμάτων είναι η καθολική ισχύς του Συντάγματος. Έτσι, σύμφωνα με την αρχή της βασικής ισχύος των συνταγματικών δικαιωμάτων, καταρχήν όλα τα συνταγματικά δικαιώματα εφαρμόζονται σε όλες τις έννομες σχέσεις και ως προς όλο το περιεχόμενό τους². Επομένως, τα συνταγματικά δικαιώματα που ισχύουν

¹ Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας, Συνταγματικά Δικαιώματα - Ειδικό Μέρος, 1^α Έκδοση, Αθήνα 2005, σελ 290.

² Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας, Συνταγματικά Δικαιώματα - Γενικό Μέρος, Τόμος Γ' – Ημίτομος Ι, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2005, σελ 71.

για όλα τα άτομα (ορισμένα ισχύουν μόνο στους υπηκόους) που διαμένουν στο γεωγραφικό χώρο ισχύος του αντίστοιχου συνταγματικού κειμένου που τα κατοχυρώνει, ισχύουν επίσης και για τους κρατούμενους στη φυλακή. Φυσικά, η άσκηση των δικαιωμάτων αυτών υπόκειται σε περιορισμούς που πηγάζουν από τη φύση της στερητικής της ελευθερίας ποινής. Περιορισμοί των θεμελιωδών δικαιωμάτων επιτρέπονται μόνο υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις, διαφορετικά ο περιορισμός είναι αντισυνταγματικός και αποτελεί προσβολή του δικαιώματος.

Τα πολιτικά δικαιώματα, όπως είναι το δικαίωμα εκλέγειν και εκλέγεσθαι, υφίστανται όπως όλα τα συνταγματικά δικαιώματα περιορισμούς. Έτσι, στους φυλακισμένους, εκτός από την στερητική της ελευθερίας τους ποινή, μπορεί να επιβληθεί και στέρηση των πολιτικών τους δικαιωμάτων. Η στέρηση των πολιτικών τους δικαιωμάτων ως παρεπόμενη ποινή προβλέπεται από το Σύνταγμα και ρυθμίζεται λεπτομερώς στον Π.Κ. Τέλος, όταν οι κρατούμενοι δεν στερούνται τα πολιτικά τους δικαιώματα, η προστασία τους είναι πλήρης και η άσκησή τους θα πρέπει να διευκολύνεται με κάθε τρόπο.

Στη συνέχεια, θα εξετάσουμε ειδικότερα δύο κατεξοχήν πολιτικά δικαιώματα, το δικαίωμα εκλέγειν και εκλέγεσθαι των κρατουμένων.

Α΄ ΜΕΡΟΣ

1.ΘΕΣΜΙΚΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΘΕΜΕΛΙΩΔΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ³

Ανάλογα προς τη διάκριση σε γενικό και ειδικό πεδίο εφαρμογής των συνταγματικών δικαιωμάτων, η εφαρμογή τους διακρίνεται σε γενική και ειδική ή θεσμική. Κάθε συγκεκριμένο συνταγματικό δικαίωμα εφαρμόζεται είτε στο πλαίσιο της γενικής σχέσης, μέσα στο οποίο πραγματοποιείται η γενική εφαρμογή, είτε στο μερικότερο πλαίσιο κάποιας ειδικής έννομης σχέσης ή θεσμού, στο οποίο πραγματοποιείται η ειδική / θεσμική εφαρμογή.

Γενική είναι η εφαρμογή του γενικού περιεχομένου των θεμελιωδών δικαιωμάτων στο πεδίο της γενικής κυρίαρχης σχέσης (γενική σχέση κράτους – πολιτών) ή της γενικής διαπροσωπικής σχέσης, δηλαδή της γενικής κοινωνικής σχέσης μεταξύ των πολιτών. Αντίθετα, θεσμική

³ Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας, Συνταγματικά Δικαιώματα – Γενικό Μέρος, Τόμος Γ΄ – Ημίτομος Ι, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2005, σελ 53επ.

είναι η εφαρμογή των θεμελιωδών δικαιωμάτων στο επίπεδο μερικότερης έννομης σχέσης ή θεσμού, είτε ως προς το γενικό, είτε ως προς το θεσμικό τους περιεχόμενο, όπως προσδιορίζεται από τη σχέση αιτιώδους συνάφειας. Έτσι, όταν ένα συνταγματικό δικαίωμα, που έχει κάποιο συγκεκριμένο περιεχόμενο, εφαρμόζεται σε ένα θεσμό ή μια μερικότερη έννομη σχέση, αποκτά ένα ιδιαίτερο περιεχόμενο, που ονομάζεται θεσμικό περιεχόμενο, ύστερα από ενδεχόμενους περιορισμούς του. Ανάλογα, λοιπόν, με το συγκεκριμένο πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται και εφαρμόζεται κάθε φορά ένα συνταγματικό δικαίωμα αποκτά και ένα αντίστοιχο προσαρμοσμένο περιεχόμενο.

Η θεσμική εφαρμογή των θεμελιωδών δικαιωμάτων είναι συχνότερη, καθώς ένα πολύ μεγάλο μέρος, ίσως το μεγαλύτερο της ζωής του ανθρώπου, αναπτύσσεται στο πλαίσιο μερικότερων έννομων σχέσεων και θεσμών. Οι θεσμοί αυτοί είναι, είτε «κρατικής», «δημόσιας» υφής (π.χ. πανεπιστήμιο, δημοσιοϋπαλληλική ιεραρχία κτλ.), είτε «ιδιωτικής» προέλευσης (π.χ. οικογένεια, συναλλαγές κτλ.). Σε πολλές περιπτώσεις η είσοδος του ανθρώπου σε θεσμούς έχει άμεσα αναγκαστικό χαρακτήρα (π.χ. στρατιωτική θητεία), ενώ σε άλλες υπερσχύει η ελευθερία επιλογής (π.χ. γάμος, σπουδές κτλ.).

2. Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΦΥΛΑΚΗΣ

Ο θεσμός της φυλακής είναι αρκετά παλιός και η ιστορία του χάνεται στα βάθη των αιώνων. Η φυλακή καθιερώθηκε ως η σπουδαιότερη και πιο συνηθισμένη ποινική κύρωση από την εποχή της εμφάνισης των ιδεολογικών ρευμάτων του Διαφωτισμού. Μέχρι τότε οι κυριότερες ποινές ήταν η θανάτωση και οι σωματικές ποινές, κι όπως είναι ευνόητο οποιαδήποτε αναζήτηση εγγυητικών για τον κατάδικο θεσμών θα ήταν ματαιοπονία. Στο χρόνο που ακολούθησε προτάθηκαν και εφαρμόστηκαν διάφορα σωφρονιστικά συστήματα που διέκριναν τις φυλακές αλλά και τον τρόπο έκτισης της στερητικής της ελευθερίας ποινής με γνώμονα είτε το ύφος της ποινής είτε την ιδιαίτερη προσωπικότητα του κρατουμένου. Ως κριτήριο για την κλιμάκωση της μεταχείρισης πολύ συχνά χρησιμοποιήθηκαν οι ενδείξεις για το βελτιώσιμο του κρατούμενου. Συνήθως όμως η «βελτίωση» αυτή προϋπέθετε βαθύτερη επέμβαση σε στοιχειώδεις ελευθερίες ή και στο

σώμα του δράστη. Έτσι, το σωφρονιστικό πρόβλημα γινόταν πιο πολύπλοκο.⁴

Σήμερα η φυλακή ως θεσμός αποσκοπεί στην αναμόρφωση και τον σωφρονισμό των ατόμων που διέπραξαν κάποια αξιόποινη πράξη και καταδικάστηκαν γι' αυτήν από το δικαστήριο. Επομένως, ο θεσμός της «κλειστής» φυλακής δεν δικαιολογείται μέσα στο ποινικό σύστημα παρά μόνο από την ύπαρξη και προς εξυπηρέτηση της ποινής κατά της ελευθερίας. Δεν μπορεί λοιπόν αυτός ο θεσμός να αποκτά λειτουργική αυτοτέλεια και να καθίσταται πηγή περιορισμών άλλων ανθρωπίνων δικαιωμάτων προς εξασφάλιση της συντήρησής του. Συνεπώς, οι προβαλλόμενες ενίοτε ανάγκες διατήρησης της τάξης και της ασφάλειας της φυλακής, το καθεστώς της φυλάκισης και οι ανάγκες διοίκησης των φυλακών κ.α., εφόσον δεν προβλέπονται από συνταγματικό κείμενο, δεν είναι ικανές να δικαιολογήσουν την επιβολή περιορισμών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των κρατουμένων. Ακόμα και αυτοί οι στόχοι της μεταχείρισης των κρατουμένων σε κάθε φυλακή καθίστανται από το άρθρο 33 Ευρ. Σωφρ. Καν. το μέτρο της τάξης και της πειθαρχίας της φυλακής κι όχι το αντίστροφο.

Δυστυχώς, όμως, η ελληνική πραγματικότητα των συνθηκών κράτησης στις φυλακές δεν ανταποκρίνεται πάντα στις συνταγματικές και νομοθετικές ρυθμίσεις των δικαιωμάτων των κρατουμένων. Στην πράξη, το ελληνικό σωφρονιστικό σύστημα παρουσιάζει αρκετά αρνητικά στοιχεία, με αποτέλεσμα την μη ικανοποιητική και αποδοτική λειτουργία του. Ειδικότερα, ένα από τα κυριότερα μειονεκτήματα του σωφρονιστικού μας συστήματος είναι ο υπερπληθυσμός των φυλακών. Το πρόβλημα του υπερπληθυσμού των φυλακών στη χώρα μας, σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία των τελευταίων ετών, παρουσιάζει μια τραγική εικόνα. Η αδυναμία της εκάστοτε κυβέρνησης να αυξήσει τους σωφρονιστικούς χώρους οδήγησε στην υπερφόρτωση των φυλακών με όλες τις δυσμενείς συνέπειες που επιφέρει το γεγονός αυτό, όπως είναι η βία και η διαφθορά μεταξύ των φυλακισμένων, η εξάπλωση διάφορων λοιμωδών νοσημάτων, η εκμάθηση νέων τρόπων διάπραξης εγκλημάτων κλπ. Έτσι, η αύξηση των κρατουμένων κάνει δύσκολη ακόμα και την τήρηση βασικών κανόνων, όπως είναι οι κανόνες υγιεινής. Επίσης, ένα άλλο μειονέκτημα είναι η έλλειψη κατάλληλης υλικοτεχνικής υποδομής, με αποτέλεσμα οι ελλείψεις σε επαρκή και κατάλληλα σωφρονιστικά καταστήματα να καθιστούν άκρως δυσχερή την άσκηση ικανοποιητικής σωφρονιστικής πολιτικής. Τέλος, την αρνητική εικόνα των φυλακών

⁴ Μαργαρίτης Λ., Παρασκευόπουλος Ν., Ποινολογία, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2000, σελ 538.

συμπληρώνει η ανεπάρκεια του προσωπικού των σωφρονιστικών καταστημάτων και η ελλιπής κατάρτισή τους.⁵

Τα αρνητικά αυτά στοιχεία συντελούν στην παραβίαση των συνταγματικών δικαιωμάτων των κρατουμένων κατά το μέτρο που δυσχεραίνουν την πραγματοποίηση του έργου και των στόχων του σωφρονιστικού μας συστήματος, γεγονός που έχει ως επακόλουθο την διεθνή καταδίκη της Ελλάδας για επανειλημμένες παραβιάσεις των δικαιωμάτων των κρατουμένων. Για το λόγο αυτό, η προσπάθεια εύρεσης λύσεων σ' αυτά τα προβλήματα θα πρέπει να αποτελεί θέμα πρώτης προτεραιότητας κάθε ευνομούμενης και δημοκρατικής κοινωνίας, ούτως ώστε να επιτευχθεί η διαφύλαξη των θεμελιωδών δικαιωμάτων των κρατουμένων και ο εξανθρωπισμός των φυλακών προς όφελος των κρατουμένων και της ευρύτερης κοινωνίας.

3.ΕΙΔΙΚΕΣ ΚΥΡΙΑΡΧΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

Ειδική κυριαρχική σχέση είναι η ειδική σχέση εξουσίασης, στην οποία βρίσκεται πρόσκαιρα ή για περισσότερο χρόνο ο πολίτης και εξαιτίας της οποίας έχει αυξημένες υποχρεώσεις έναντι του κράτους.⁶ Οι ειδικές κυριαρχικές σχέσεις είναι μία μορφή της θεσμικής εφαρμογής των θεμελιωδών δικαιωμάτων στο δημόσιο δίκαιο. Όλοι οι πολίτες κατά τη διάρκεια του βίου τους εισέρχονται οπωσδήποτε για κάποιο χρονικό διάστημα σε μία ή περισσότερες ειδικές κυριαρχικές σχέσεις. Σε τέτοια θέση βρίσκονται για παράδειγμα οι δημόσιοι υπάλληλοι, οι στρατευμένοι, οι φοιτητές, οι μαθητές, οι φυλακισμένοι κ.α.

Στις ειδικές κυριαρχικές σχέσεις το άτομο υπόκειται σε περισσότερες υποχρεώσεις από εκείνες που θα είχε αν δεν βρισκόταν στην ιδιαίτερη εκάστοτε σχέση προς το κράτος ή άλλο δημόσιο οργανισμό. Επιπλέον, οι ειδικές κυριαρχικές σχέσεις διακρίνονται ανάλογα με το αν η είσοδος του ατόμου σ' αυτές είναι αποτέλεσμα ελεύθερης επιλογής ή όχι σε εκούσιες (π.χ. σπουδαστική σχέση), υποχρεωτικές (π.χ. στρατιωτική θητεία) και σε αναγκαστικές (π.χ. έκτιση στερητικής της ελευθερίας ποινής). Τόσο οι εκούσιες όσο και οι υποχρεωτικές και οι αναγκαστικές ειδικές κυριαρχικές σχέσεις

⁵ Τσήτουρα Α., Αντεγκληματική Πολιτική και Δικαιώματα του Ανθρώπου, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 1997, σελ 118.

⁶ Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας, Συνταγματικά Δικαιώματα - Γενικό Μέρος Γ' – Ημίτομος Ι, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2005 σελ 66.

βασίζονται στο Σύνταγμα και τον νόμο και θεμελιώνονται σε μονομερή κρατική πράξη.⁷

Ένα ζήτημα που ανακύπτει σε σχέση με τις ειδικές κυριαρχικές σχέσεις είναι ότι αυτές αποτελούν μερικότερους χώρους, μέσα στους οποίους είναι δυνατή η επιβολή περιορισμών ορισμένων συνταγματικών δικαιωμάτων. Η επιβολή περιορισμών στα συνταγματικά δικαιώματα στις ειδικές έννομες σχέσεις αποτελεί μια αναγκαιότητα που προκύπτει από την ταυτόχρονη συνταγματική προστασία δικαιωμάτων και θεσμών και από το ότι στα στενότερα αυτά πλαίσια τα συνταγματικά δικαιώματα δεν «χωρούν» σε όλο το μήκος και πλάτος τους. Έτσι, περιορισμοί, δηλαδή συρρικνώσεις του γενικού περιεχομένου, είναι δυνατοί μόνο στο πλαίσιο των ειδικών σχέσεων. Ο περιορισμός του δικαιώματος επιτρέπεται όταν ανάμεσα στο δικαίωμα στο οποίο επιχειρείται ο περιορισμός και στο θεσμό μέσα στον οποίο εμφανίζεται και εφαρμόζεται το δικαίωμα υπάρχει αιτιώδης συνάφεια. Γενικότερα, ισχύει ο κανόνας ότι επιτρέπονται οι αιτιώδεις και απαγορεύονται οι αναιτιώδεις περιορισμοί.

Η νομολογία, αναφερόμενη στα ατομικά δικαιώματα που προστατεύει το Σύνταγμα και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, απαιτεί σωστά, αν και όχι πάντοτε με συνέπεια, τη συνδρομή των εξής προϋποθέσεων για τον περιορισμό ατομικών δικαιωμάτων στις ειδικές κυριαρχικές σχέσεις: Ο περιορισμός του ατομικού δικαιώματος εντός της ειδικής κυριαρχικής σχέσης α] πρέπει να προβλέπεται ειδικώς από σύμφωνο με το Σύνταγμα νόμο, β] δεν πρέπει να αφορά ατομικά δικαιώματα μη επιδεκτικά οποιουδήποτε περιορισμού, γ] δεν πρέπει στην συγκεκριμένη περίπτωση να φτάνει ως την αναίρεση της ουσίας, δηλαδή την προσβολή του πυρήνα του δικαιώματος και δ] πρέπει να δικαιολογείται από το δημόσιο συμφέρον και να τελεί σε εύλογη σχέση αναγκαιότητας προς την ειδική κυριαρχική σχέση (αρχή αναλογικότητας) που να προκύπτει από την απαιτούμενη ειδική αιτιολογία.⁸

⁷ Π.Δ. Δαγτόγλου, Συνταγματικό Δίκαιο – Ατομικά Δικαιώματα Α', Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2005, σελ 198.

⁸ Π.Δ. Δαγτόγλου, Συνταγματικό Δίκαιο – Ατομικά Δικαιώματα Α', Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2005, σελ. 199-201.

4. ΟΙ ΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝΟΙ ΩΣ ΕΙΔΙΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΚΗ ΣΧΕΣΗ

Χαρακτηριστικό παράδειγμα ειδικής κυριαρχικής σχέσης είναι η σχέση κρατούμενου και κράτους. Η ποινική αυτή σχέση ως ειδική, δεν αφορά όλους αλλά ορισμένους φορείς και συγκεκριμένα εκείνους που κρατούνται στα διάφορα σωφρονιστικά καταστήματα λόγω της καταδίκης του σε ποινή κατά της ελευθερίας για διάπραξη κάποιου εγκλήματος ή εμπλέκονται καθ' οποιοδήποτε τρόπο στην ποινική διαδικασία. Επιπλέον, η σχέση κρατούμενου προς το κράτος είναι μια αναγκαστική ειδική κυριαρχική σχέση, γεγονός που σημαίνει ότι είναι αντίθετη προς τη βούληση του κρατούμενου και η οποία συνεπάγεται ιδιαίτερες και αυξημένες υποχρεώσεις απέναντι στο κράτος. Ακόμα, η σχέση κρατούμενου – κράτους είναι κατά βάση μια σχέση παροδική, με εξαίρεση την ισόβια κάθειρξη. Τέλος, η σχέση κρατούμενου – κράτους είναι η ειδική σχέση με τη μεγαλύτερη ένταση από την άποψη του περιορισμού των συνταγματικών δικαιωμάτων. Στο Σύνταγμα προβλέπονται πολλοί περιορισμοί των συνταγματικών δικαιωμάτων στο πλαίσιο αυτής της σχέσης, που πηγάζουν από τη φύση της στερητικής της ελευθερίας ποινής και του θεσμού της φυλακής. Έτσι, η ειδική κυριαρχική σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα στους κρατούμενους και το κράτος αποτελεί πράγματι ένα μερικότερο πεδίο δοκιμασίας των συνταγματικών δικαιωμάτων.⁹

Σύμφωνα με το άρθρο 4 του Ελλ. Σωφρ. Κωδ. («Δικαιώματα των κρατουμένων») : «1] Κατά την εκτέλεση της ποινής δεν περιορίζεται κανένα άλλο ατομικό δικαίωμα των κρατουμένων εκτός από το δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία. 2] Οι κρατούμενοι δεν εμποδίζονται, λόγω της κράτησής τους, στη ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους και την άσκηση των δικαιωμάτων που τους αναγνωρίζει ο νόμος, αυτοπροσώπως ή με αντιπρόσωπο». Από το άρθρο αυτό συνεπάγεται ότι το βασικό ανθρώπινο δικαίωμα που προσβάλλεται ευθέως με την ποινή κατά της ελευθερίας και το οποίο στερούνται οι κρατούμενοι είναι η φυσική ελευθερία, δηλαδή η ελευθερία κίνησης και εκλογής διαμονής. Ωστόσο, το νομικό γεγονός της εκτέλεσης ποινής κατά της ελευθερίας συνεπιφέρει αναπόφευκτα και περιορισμούς άλλων ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Όμως η έκτιση ποινής κατά της ελευθερίας θίγει την απόλαυση των λοιπών δικαιωμάτων

⁹ Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας, Συνταγματικά Δικαιώματα – Γενικό Μέρος, Τόμος Γ' – Ημίτομος Ι, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2005, σελ. 67.

του κρατούμενου μόνο κατ' εξαίρεση, αν προβλέπεται σε συνταγματικό κείμενο και αν η φυσική ελευθερία αποτελεί συστατικό στοιχείο του πυρήνα των άλλων θεμελιωδών δικαιωμάτων. Τέτοια σύμφυτα δικαιώματα που περιορίζονται είναι π.χ. το δικαίωμα συμμετοχής σε ειρηνικές συγκεντρώσεις έξω από τη φυλακή, αλλαγής τόπου διαμονής, εγκατάλειψης της χώρας και μετάβασης στο εξωτερικό. Επομένως, η στέρηση της άσκησης εκείνων των δικαιωμάτων των κρατουμένων για τα οποία συμπτωματικά μόνο έχει σημασία η ύπαρξη προσωπικής, δηλαδή φυσικής ελευθερίας μετακίνησης δεν δικαιολογείται. Έτσι, λ.χ. δεν αποτελεί δικαιολογία στέρησης του δικαιώματος του κρατούμενου να ψηφίζει στις εκλογές το γεγονός ότι προς τούτο πρέπει να μεταβεί στο εκλογικό τμήμα. Πέρα, λοιπόν, από τα δικαιώματα των οποίων η αξίωση από τους κρατούμενους αναστέλλεται κατά τη διάρκεια της φυλάκισης, οι κρατούμενοι χαίρουν, θεωρητικά τουλάχιστον, όλων των υπόλοιπων δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται στο Σύνταγμα. Έτσι, οι φυλακισμένοι διατηρούν δικαιώματα όπως είναι το πρωταρχικό δικαίωμα στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια, το δικαίωμα στην προστασία της ζωής, το δικαίωμα στην προσωπική ασφάλεια κτλ. Η υλοποίηση, όμως, των δικαιωμάτων αυτών κατά περίπτωση δεν είναι δυνατή, καθώς οι κρατούμενοι δεν έχουν τη δυνατότητα να επιδιώξουν δικαστικά την άσκηση των συνταγματικών τους δικαιωμάτων, αφού ο κοινός νομοθέτης δεν έχει φροντίσει να προβεί στη θέσπιση ειδικής νομοθετικής ρύθμισης.

Β΄ ΜΕΡΟΣ

1. ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ¹⁰

Παρ' όλο που τα συνταγματικά δικαιώματα δεν αποτελούν τρεις απόλυτα διακρινόμενες μεταξύ τους κατηγορίες, αλλά αντίθετα συνιστούν ένα ενιαίο σύστημα βασιζόμενο στην ανθρώπινη αξία, είναι εντούτοις δυνατή και απαραίτητη η βασιζόμενη στις συνταγματικές διατάξεις (άρθρ. 5 παρ.1 Σ) διάκριση των συνταγματικών δικαιωμάτων σε δικαιώματα του ευρύτερου κοινωνικού χώρου (ή κοινωνικά) οικονομικά και πολιτικά. Η διάκριση αυτή ανάγεται στο περιεχόμενο των συνταγματικών δικαιωμάτων και στη ρυθμιζόμενη από αυτά ύλη.

¹⁰ Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας, Συνταγματικά Δικαιώματα – Γενικό Μέρος, Τόμος Γ' – Ημίτομος Ι, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2005, σελ. 133 επ.

Τα πολιτικά δικαιώματα αποτελούν μία από τις τρεις μεγάλες κατηγορίες, στις οποίες διακρίνονται τα συνταγματικά δικαιώματα και σχετίζονται με τη συμμετοχή του ατόμου στην πολιτική ζωή της χώρας. Ειδικότερα, πολιτικά είναι τα δικαιώματα που στρέφονται προς το κράτος και παρέχουν στους πολίτες αξίωση ενεργητικής συμμετοχής (status activus) στην άσκηση της κρατικής εξουσίας. Τα πολιτικά δικαιώματα είναι ατομικά δικαιώματα στην κυριολεξία του όρου, καθώς παρέχονται στους πολίτες ως άτομα. Το περιεχόμενο των πολιτικών δικαιωμάτων, όπως άλλωστε και όλων των άλλων συνταγματικών δικαιωμάτων, έχει τρεις μερικότερες διαστάσεις και διακρίνεται σε αμυντικό, προστατευτικό και διασφαλιστικό. Κάθε πολιτικό δικαίωμα δεν περιέχει μόνο αξίωση συμμετοχής, αλλά και αξίωση εξασφάλισης και αξίωση προστασίας. Μέσα στο Σύνταγμα υπάρχουν αρκετές διατάξεις που αναφέρονται και κατοχυρώνουν πολιτικά δικαιώματα. Έτσι, ο συντακτικός νομοθέτης καθιερώνει στο άρθρο 5 παρ. 1 Σ ένα μητρικό πολιτικό δικαίωμα από το οποίο απορρέουν επιμέρους δικαιώματα, το δικαίωμα συμμετοχής στην πολιτική ζωή της χώρας : «Καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας...». Επίσης, το Σύνταγμα κατοχυρώνει τα κλασικά πολιτικά δικαιώματα, όπως είναι το δικαίωμα του εκλέγειν ή δικαίωμα της ψήφου, το δικαίωμα του εκλέγεσθαι, το δικαίωμα κατάληψης δημοσίων αξιωμάτων και διορισμού σε δημόσιες υπηρεσίες, το δικαίωμα ίδρυσης και συμμετοχής σε πολιτικά κόμματα κ.α. Άλλα επιμέρους πολιτικά δικαιώματα που κατοχυρώνει το Σύνταγμα είναι η ελευθερία της πολιτικής συνείδησης και έκφρασης των πολιτικών πεποιθήσεων, η ελευθερία του πολιτικού λόγου και της πολιτικής δράσης, η ελευθερία του πολιτικού τύπου κ.α.

Το περιεχόμενο των πολιτικών δικαιωμάτων, όπως όλων των σύγχρονων συνταγματικών δικαιωμάτων, διακρίνεται σε αμυντικό, προστατευτικό και διασφαλιστικό. Τα δύο πρώτα αναφέρονται στην προστασία του ανθρώπου από επιθετικές ενέργειες των συνανθρώπων του, ενώ το τρίτο στη διαφύλαξή του από την οικονομική ανάγκη. Έτσι, το αμυντικό περιεχόμενο των πολιτικών δικαιωμάτων αποκρούει τις προσβολές που προέρχονται από επιθετικές ενέργειες άλλων ανθρώπων και θίγουν συγκεκριμένο πολιτικό δικαίωμα. Η επιθετική αυτή ενέργεια μπορεί να εκδηλώνεται είτε με τη μορφή θετικής πράξης είτε με τη μορφή παράλειψης κάποιας ενέργειας. Ωστόσο, σε κάθε περίπτωση προσβολής των πολιτικών δικαιωμάτων η αμυντική τους διάσταση παρέχει αξίωση αποχής από οποιαδήποτε επιθετική πράξη (με την ευρεία έννοια του όρου, θετική πράξη ή παράλειψη). Επίσης, το αμυντικό περιεχόμενο των πολιτικών δικαιωμάτων είναι απόλυτο και στρέφεται έναντι όλων (erga omnes), τόσο κατά της κρατικής όσο και κατά της ιδιωτικής εξουσίας.

Σε αντίθεση με το αμυντικό περιεχόμενο, που στρέφεται τόσο κατά του κράτους όσο και κατά των ιδιωτών, το προστατευτικό περιεχόμενο των πολιτικών δικαιωμάτων, όπως και κάθε άλλου δικαιώματος, είναι σχετικό, στρέφεται δηλαδή μόνο προς το κράτος. Συγκεκριμένα, το προστατευτικό περιεχόμενο περιέχει αξίωση παροχής βοήθειας από το κράτος προς τον φορέα του πολιτικού δικαιώματος για την απόκρουση της απειλούμενης, με επιθετική ενέργεια, προσβολής του δικαιώματός του ή για την αποκατάσταση της βλάβης που υπέστη με την προσβολή. Έτσι, στο προστατευτικό περιεχόμενο των πολιτικών δικαιωμάτων αντιστοιχεί υποχρέωση του κράτους να παρέχει προστασία είτε με πράξη είτε με παράλειψη.

Τέλος, το διασφαλιστικό περιεχόμενο των πολιτικών δικαιωμάτων, που διακρίνεται περαιτέρω σε διεκδικητικό και εξασφαλιστικό, παρέχει αξίωση διαφύλαξης από κάθε φύσεως κοινωνικοοικονομικά εμπόδια και αξιώσεις για την βελτίωση της υπάρχουσας θέσης του φορέα του δικαιώματος. Από τα δύο μερικότερα τμήματα του διασφαλιστικού περιεχομένου, το διεκδικητικό και το εξασφαλιστικό, μόνο το πρώτο αναγνωρίζεται από το Σύνταγμα. Το διεκδικητικό περιεχόμενο συνίσταται στην αξίωση για την διεκδίκηση του εξασφαλιστικού περιεχομένου των πολιτικών δικαιωμάτων, δηλαδή στην διεκδίκηση της καλύτερευσης της κατάστασης του φορέα του δικαιώματος.

2. ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟΝ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟ ΚΩΔΙΚΑ

Ο ελληνικός Σωφρονιστικός Κώδικας¹¹ στα άρθρα 2-7 αναφέρεται στα δικαιώματα των κρατουμένων. Σύμφωνα με το άρθρο 4 : «1) Κατά την εκτέλεση της ποινής δεν περιορίζεται κανένα άλλο ατομικό δικαίωμα των κρατουμένων εκτός από το δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία. 2) Οι κρατούμενοι δεν εμποδίζονται, λόγω της κράτησής τους, στην ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους και την άσκηση των δικαιωμάτων που τους αναγνωρίζει ο νόμος, αυτοπροσώπως ή με αντιπρόσωπο». Ορθώς, λοιπόν, ο Σ.Κ. κηρύσσει ότι η εκτέλεση της ποινής κανένα άλλο δικαίωμα των κρατουμένων δεν περιορίζει εκτός από την προσωπική ελευθερία κίνησής τους στο περιβάλλον. Ωστόσο είναι γενικά παραδεκτό ότι η ποινή κατά της προσωπικής ελευθερίας δεν οδηγεί σε ολοκληρωτική αφαίρεση του αντίστοιχου δικαιώματος, αλλά απλώς σε περιορισμό του, καθώς σε αντίθετη περίπτωση η ολική αφαίρεσή του σε καμία περίπτωση δεν συμβιβάζεται με το σεβασμό της

¹¹ Ν. 2776 / 1999 (ΦΕΚ 291 Α)

ανθρώπινης αξιοπρέπειας.¹² Βέβαια, η προσωπική ελευθερία είναι προϋπόθεση της απόλαυσης πολλών άλλων δικαιωμάτων, όπως ακόμα και της οικογενειακής ζωής. Η άσκηση όμως αυτών των δικαιωμάτων από μέρος των κρατουμένων θα αναιρούσε τη φύση της ποινής κατά της ελευθερίας και του θεσμού της φυλακής. Παρ' όλα αυτά, η ποινή κατά της προσωπικής ελευθερίας δεν θίγει την άλλη όψη της, αυτή της προσωπικής ασφάλειας, η οποία διατηρείται και λειτουργεί με αυτοτέλεια για οποιοδήποτε άλλο έγκλημα κατηγορείται το άτομο. Συνεπώς, η διάταξη αυτή είναι χρήσιμη για να ρυθμίζει στη σωφρονιστική διοίκηση ότι δεν μπορεί να στερεί από τους κρατούμενους κανένα επιπλέον δικαίωμα από όσα αναπόφευκτα και άρρηκτα συνδέονται με τη στέρηση της ατομικής ελευθερίας.¹³

Επιπλέον, σύμφωνα με το άρθρο 2 παρ. 1 του Σ.Κ. : «Κατά τη μεταχείριση των κρατουμένων διασφαλίζεται ο σεβασμός της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, ενισχύεται ο αυτοσεβασμός και η συναίσθηση της κοινωνικής τους ευθύνης». Από το άρθρο αυτό συνάγεται ότι ο φυλακισμένος, όσο βαρύ και αν είναι το έγκλημά του δεν παύει να είναι μια ανθρώπινη προσωπικότητα και, συνεπώς, η επιβολή ποινής δεν μπορεί να του στερήσει το σεβασμό που αρμόζει στην αξιοπρέπεια κάθε ανθρώπινης προσωπικότητας. Τέλος, κατά το άρθρο 7 παρ. 1 του Σ.Κ.: «Οι κρατούμενοι δεν έχουν άλλες υποχρεώσεις ούτε υπόκεινται σε άλλους περιορισμούς των δικαιωμάτων τους, εκτός από αυτούς που προβλέπονται ρητά στον παρόντα κώδικα και στις κατ' εξουσιοδότησή του εκδιδόμενες κανονιστικές πράξεις». Επομένως, θα μπορούσαμε να πούμε ότι από τον Σ.Κ. προκύπτουν αξιώσεις, με την ευρεία έννοια του όρου, του κρατούμενου κατά του κράτους να μην παρεμποδίσει την άσκηση των άλλων ανθρωπίνων δικαιωμάτων που του αναγνωρίζει ο νόμος, αλλά αντίθετα να προσδιορίσει τρόπους για την ακώλυτη άσκησή τους.¹⁴

3. ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ

Η αναγνώριση και κατοχύρωση ορισμένων στοιχειωδών δικαιωμάτων καθυστέρησε σημαντικά σε σχέση με την εμφάνιση των εγγυήσεων που περιβάλλουν την απειλή και την επιβολή της ποινής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα δικαιώματος που στερούνταν παράνομα και αντισυνταγματικά μέχρι πρόσφατα οι κρατούμενοι, επειδή στην

¹² Αλεξιάδης Στ., Σωφρονιστική, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2001, σελ. 353-354.

¹³ Μαργαρίτης Λ., Παρασκευόπουλος Ν., Ποινολογία, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2000, σελ. 543.

¹⁴ Αλεξιάδης Στ., Σωφρονιστική, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2001 σελ. 365-366.

πράξη δεν τους δινόταν η δυνατότητα να το ασκήσουν, είναι το δικαίωμα του εκλέγειν.

Το Σύνταγμα ορίζει ότι οι Έλληνες πολίτες που έχουν εκλογικό δικαίωμα εκλέγουν τους βουλευτές και μάλιστα αυτή η άσκηση του εκλογικού δικαιώματος είναι υποχρεωτική. Κατά το άρθρο 51 παρ. 3 του Συντάγματος το εκλογικό δικαίωμα των πολιτών μπορεί να περιοριστεί μόνο «αν δεν έχει συμπληρωθεί κατώτατο όριο ηλικίας ή για ανικανότητα δικαιοπραξίας ή ως συνέπεια αμετάκλητης ποινικής καταδίκης για ορισμένα εγκλήματα». Όλοι, λοιπόν, οι κρατούμενοι που δεν ανήκουν στις παραπάνω κατηγορίες διαθέτουν εκλογικό δικαίωμα. Παρ' όλα αυτά, οι Έλληνες κρατούμενοι δεν ψήφισαν στις εκλογές, χωρίς αυτό να είναι αποτέλεσμα αμετάκλητης δικαστικής απόφασης ή έλλειψης των προσόντων του εκλογέα. Αυτό συνέβαινε καθώς τα αρμόδια κρατικά όργανα και στην προκειμένη περίπτωση κυρίως η Ελληνική Βουλή, αδιαφορούσαν, παραβαίνοντας την ρητή επιταγή του άρθρ. 25 παρ. 1 του Συντάγματος, να προβλέψουν τρόπους προς άσκηση του εκλογικού δικαιώματος από τους κρατούμενους χωρίς προσωπική μετάβασή τους στο εκλογικό τμήμα, λ.χ. με επιστολική ψήφο.¹⁵ Κατά συνέπεια, η αδράνεια του κοινού νομοθέτη να καθορίσει με ειδική ρύθμιση την άσκηση του δικαιώματος του εκλέγειν από τους φυλακισμένους είχε ως αποτέλεσμα την αναίτια στέρηση του δικαιώματος των κρατουμένων για συμμετοχή στην πολιτική ζωή της χώρας. Όμως, σε καμιά περίπτωση οι πρακτικές δυσκολίες που παρουσιάζει η δημιουργία εκλογικών τμημάτων στα σωφρονιστικά καταστήματα δεν μπορούν και δεν πρέπει να αποκλείουν τους κρατούμενους από την άσκηση συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων.

Σωστά, λοιπόν, στο παρελθόν είχε επικριθεί η παράλειψη του προηγούμενου κώδικα (Ν. 1851/1989) να ρυθμίσει την άσκηση του εκλογικού δικαιώματος.¹⁶ Μόλις με το άρθρο 3 ν. 2408/1996 προστέθηκε το άρθρο 48Α Κ. Μετ. Κρ. για το «Εκλογικό Δικαίωμα των Κρατουμένων», το οποίο επαναλαμβάνεται και στο άρθρο 5 Σ.Κ. 1999 («Δικαίωμα του εκλέγειν»). Ωστόσο, καμιά αναφορά δεν γίνεται για την άσκηση του δικαιώματος του εκλέγεσθαι των κρατουμένων.

Όταν λοιπόν ο ποινικός νομοθέτης απειλεί για συγκεκριμένο έγκλημα ποινή κατά της ελευθερίας, επιδιώκει προφανώς την προσβολή εκείνου μόνο του θεμελιώδους δικαιώματος, δηλαδή του δικαιώματος της προσωπικής ελευθερίας. Ο περιορισμός, επομένως, άλλων ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως είναι το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι, πέραν της προσωπικής ελευθερίας της κίνησης και διαμονής, αν δεν ανταποκρίνεται στις εύλογες και κανονικές απαιτήσεις

¹⁵ Ο.π. σελ. 366.

¹⁶ Ήδη από το έτος 1962 το Συμβούλιο της Ευρώπης είχε συστήσει την άσκηση του εκλογικού δικαιώματος των κρατουμένων, αν δεν το έχουν στερηθεί με νόμο ή με δικαστική απόφαση.

έκτισης της ποινής της φυλάκισης, αποτελεί αυθαίρετη προσβολή της σωφρονιστικής πρακτικής. Άλλωστε, εκείνο που κατοχυρώνεται στο Σύνταγμα δεν είναι ο θεσμός της ποινής, αλλά η προσωπική ελευθερία έναντι της ποινής ως περιορισμού της. Συνεπώς, ο θεσμός της ποινής δεν διαθέτει την ενισχυμένη συνταγματική εκείνη δύναμη, που θα ήταν αναγκαία για να υποστηριχθεί ότι είναι ικανή ως θεσμός να υπαγορεύσει περιορισμούς συνταγματικά κατοχυρωμένων ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Μια τέτοια διαφοροποίηση του χαρακτήρα της ποινής από μέτρο κατά της προσωπικής ελευθερίας σε μέτρο κατά των άλλων ανθρωπίνων δικαιωμάτων συνιστά κατάφωρη παραβίασή τους.¹⁷

4. ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΤΟΥ ΕΚΛΕΓΕΙΝ Ή ΕΚΛΟΓΙΚΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ Ή ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΤΗΣ ΨΗΦΟΥ (Άρθρ. 51 Σ.)¹⁸

Δικαίωμα του εκλέγειν ή εκλογικό δικαίωμα ή δικαίωμα της ψήφου είναι το δικαίωμα συμμετοχής των πολιτών στις εκλογές για την ανάδειξη των αντιπροσώπων του λαού στη Βουλή (βουλευτικές εκλογές), στις εκλογές για την ανάδειξη των οργάνων των Ο.Τ.Α., στις ευρωεκλογές καθώς και στη διενέργεια δημοψηφίσματος στις περιπτώσεις που ορίζει το Σύνταγμα.

Το Σύνταγμα θεσπίζει δύο προσόντα για τον προσδιορισμό των προσώπων που συγκροτούν το εκλογικό σώμα, δηλαδή των προσώπων που διαθέτουν το εκλογικό δικαίωμα. Το πρώτο είναι η ελληνική ιθαγένεια και το δεύτερο η ενηλικότητα, της οποίας καταλείπει στον κοινό νομοθέτη τον καθορισμό του κατώτατου ορίου. Έτσι, κατά το άρθρο 4 του π.δ. 55/1999: «1. Το δικαίωμα του εκλέγειν έχουν οι πολίτες Έλληνες και Ελληνίδες που συμπλήρωσαν το δέκατο όγδοο έτος της ηλικίας τους». Επίσης, στην παρ. 5 του άρθρ. 51 Σ. ορίζεται ότι : «η άσκηση του εκλογικού δικαιώματος είναι υποχρεωτική».

Τέλος, το Σύνταγμα στο άρθρ. 51 παρ. 3 αναφέρει περιοριστικά τρεις περιπτώσεις στέρησης του δικαιώματος του εκλέγειν. Έτσι, ορίζει ότι: «Ο νόμος δεν μπορεί να περιορίσει το εκλογικό δικαίωμα παρά μόνο αν δεν έχει συμπληρωθεί κατώτατο όριο ηλικίας ή για ανικανότητα δικαιοπραξίας ή ως συνέπεια αμετάκλητης ποινικής καταδίκης για

¹⁷ Αλεξιάδης Στ., Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2001, σελ. 361-363.

¹⁸ Μαυριάς Γ. Κώστας, Συνταγματικό Δίκαιο, Τρίτη Έκδοση, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2004, σελ. 372-373.

ορισμένα εγκλήματα». Από τη συνταγματική ρύθμιση συνάγεται ότι του δικαιώματος του εκλέγειν στερούνται όσοι, κατά τις διατάξεις του Α.Κ., είναι ανίκανοι για δικαιοπραξία (Α.Κ. 128) και συγκεκριμένα όποιοι δεν έχουν συμπληρώσει το 10^ο έτος (εν προκειμένω το 18^ο) και όποιοι βρίσκονται σε πλήρη στερητική δικαστική συμπαράσταση, όπως και όσοι έχουν καταδικαστεί για ορισμένα εγκλήματα που ορίζονται από τον Π.Κ. και τον Σ.Π.Κ., επομένως λόγω ηθικής αναξιοτήτας, για όσο χρόνο διαρκεί η στέρηση του εκλογικού δικαιώματος ως συνέπεια της ποινικής καταδίκης.

5. ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΤΟΥ ΕΚΛΕΓΕΙΝ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ. ΑΡΘΡ. 5 Σ.Κ.

Όπως ειπώθηκε και παραπάνω, οι κρατούμενοι που δεν έχουν στερηθεί του εκλογικού δικαιώματος στερούνταν παράνομα και αυθαίρετα, μέχρι πρόσφατα, της δυνατότητας άσκησης τους. Ειδικότερα, κενό υφίστατο μέχρι πρόσφατα στη νομοθεσία ως προς τους κρατούμενους οι οποίοι δεν έχουν στερηθεί του δικαιώματος της ψήφου και οι οποίοι, για αντικειμενικούς λόγους, κωλύονταν να το ασκήσουν, υποκειμενικοί εκ των πραγμάτων σε προσωρινή αναστολή της άσκησης του. Ο νομοθέτης δεν είχε αντιμετωπίσει το ζήτημα με συνέπεια να συνεχίζεται η παραβίαση της διάταξης του Συντάγματος, η οποία δεν επιτρέπει περιορισμούς, στέρηση εν προκειμένω, του εκλογικού δικαιώματος για λόγους άλλους από εκείνους που περιοριστικά αναφέρονται στο άρθρ. 51 παρ. 3 Σ. Πράγματι, η στέρηση της δυνατότητας της ψήφου στους φυλακισμένους δεν θεωρείται από την εκλογική νομοθεσία ως λόγος εξαίρεσης από τον υποχρεωτικό χαρακτήρα της ψήφου. Προκειμένου δε να διευκολύνεται η άσκηση του από τους κρατούμενους και να αποτρέπεται η φαλκίδευση της αρχής της καθολικότητας της ψηφοφορίας προστέθηκε, αρχικά με τον ν. 2408/1996 άρθρ. 3 παρ. 9. το άρθρ. 48^Α στον ν. 1851/1989, το οποίο επαναλαμβάνεται και στο άρθρ. 5 του Σ.Κ. και σύμφωνα με το οποίο αναγνωρίζεται ρητά το δικαίωμα του εκλέγειν στους κρατούμενους, με εξαίρεση σε όσους από αυτούς το έχουν νόμιμα στερηθεί και προβλέπεται η άσκηση του.¹⁹

Έτσι κατά το άρθρ. 5 του Σ.Κ.: «1. Κατά τις βουλευτικές εκλογές και τις εκλογές για την ανάδειξη των Ελλήνων ευρωβουλευτών οργανώνονται εκλογικά τμήματα σε κάθε κατάσταση κράτησης. Οι

¹⁹ Μαυριάς Γ. Κώστας, Συνταγματικό Δίκαιο, Τρίτη Έκδοση, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2004, σελ. 379.

κρατούμενοι που έχουν το δικαίωμα του εκλέγειν, είναι εγγεγραμμένοι στους εκλογικούς καταλόγους και δεν τους έχει επιβληθεί αμετάκλητα παρεπόμενη ποινή στέρησης πολιτικών δικαιωμάτων, ψηφίζουν με βάση ειδικούς εκλογικούς καταλόγους με ανάλογη εφαρμογή των διατάξεων του άρθρ. 27 του Π.Δ. 55/1999 (ΦΕΚ 58 Α΄) που ισχύουν για τους δημόσιους υπαλλήλους. Κατά τα λοιπά εφαρμόζονται οι διατάξεις της εκάστοτε ισχύουσας εκλογικής νομοθεσίας. 2. Με κοινή απόφαση των Υπουργών Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης και Δικαιοσύνης ρυθμίζεται κάθε λεπτομέρεια αναγκαία για την εφαρμογή του άρθρου αυτού.»²⁰ Με τον τρόπο αυτό αντιμετωπίστηκε η πρακτική δυσκολία της μετάβασης των φυλακισμένων, που διατηρούν το εκλογικό δικαίωμα, στα κατά τόπους εκλογικά τμήματα προκειμένου να το ασκήσουν.

Επιπλέον, το άρθρ. 7 παρ. 3 του Σ.Κ. ορίζει ότι: «Τα μέτρα φύλαξης και εξασφάλισης της ομαλής λειτουργίας των καταστημάτων κράτησης δεν αποκλείουν την άσκηση των συνταγματικά κατοχυρωμένων ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων των κρατουμένων, κατά την έννοια του άρθρου 4 του παρόντος».²¹

6. ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΤΟΥ ΕΚΛΕΓΕΣΘΑΙ

Το δικαίωμα του εκλέγεσθαι είναι το δικαίωμα του Έλληνα πολίτη να θέτει υποψηφιότητα και να εκλέγεται ως αντιπρόσωπος του λαού στο Ελληνικό Κοινοβούλιο. Σύμφωνα με το άρθρ. 55 παρ. 1 Σ., τρία είναι τα προσόντα εκλογιμότητας που απαιτούνται για να εκλεγεί κανείς βουλευτής: α] η ελληνική ιθαγένεια, β] το δικαίωμα του εκλέγειν και γ] η ηλικία των είκοσι πέντε ετών συμπληρωμένων κατά την ημέρα της εκλογής.²² Έτσι, ο υποψήφιος για το βουλευτικό αξίωμα πρέπει να διαθέτει τη νόμιμη ικανότητα του εκλέγειν, δηλαδή δεν πρέπει να έχει στερηθεί το εκλογικό του δικαίωμα για κάποιους από τους λόγους που περιοριστικά αναφέρονται στο άρθρ. 51 παρ. 3 Σ. Επομένως, οι κρατούμενοι που έχουν στερηθεί με αμετάκλητη δικαστική απόφαση το εκλογικό τους δικαίωμα στερούνται και το δικαίωμα του εκλέγεσθαι. Γενικότερα, η φυλάκιση δεν αποτελεί κώλυμα εκλογιμότητας, εκτός αν συνοδεύεται από στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων. Ωστόσο, στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί ότι ο ελληνικός σωφρονιστικός

²⁰ Αλεξιάδης Στ., Πανούσης Γ., Σωφρονιστικοί κανόνες, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, 2002, σελ.177.

²¹ ό.π. σελ. 178.

²² Μαυριάς Γ. Κώστας, Συνταγματικό Δίκαιο, Τρίτη Έκδοση, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2004, σελ. 620.

κώδικας δεν κάνει καμιά αναφορά στο δικαίωμα του εκλέγεσθαι των κρατουμένων.

7. ΠΑΡΕΠΟΜΕΝΗ ΠΟΙΝΗ ΣΤΕΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ²³ ΑΡΘΡ. 59-66 Π.Κ.

Τις συνέπειες της ποινικής καταδίκης ως προς την άσκηση όχι μόνο του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι αλλά και των λοιπών πολιτικών δικαιωμάτων ρυθμίζουν λεπτομερώς τα άρθρ. 59-66 του Ποινικού Κώδικα. Στα άρθρα αυτά ορίζονται, επίσης, τα σχετικά με τον υπολογισμό του χρόνου αποστέρησης, όπως και η αποκατάσταση στα πολιτικά τους δικαιώματα όσων τα στερήθηκαν ως συνέπεια ποινικής καταδίκης για ορισμένα εγκλήματα.

Ειδικότερα, το άρθρ. 59 Π.Κ. προβλέπει δύο περιπτώσεις αυτοδικαίως αποστέρησης των πολιτικών δικαιωμάτων. Στην πρώτη παράγραφο ορίζεται ότι η καταδίκη του ατόμου σε ισόβια κάθειρξη²⁴ συνεπάγεται αυτοδικαίως τη διαρκή αποστέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων του καταδικασμένου. Στην δεύτερη παράγραφο του ίδιου άρθρου προβλέπεται ότι η καταδίκη σε κάθειρξη αόριστης διάρκειας συνεπάγεται αυτοδικαίως τη δεκαετή αποστέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων. Έτσι, η αποστέρηση είναι και εδώ αυτοδικαίη, όμως σ' αυτήν την περίπτωση έχει συγκεκριμένη διάρκεια. Επιπλέον, το άρθρ. 60 Π.Κ. ρυθμίζει την αποστέρηση σε περίπτωση καταδίκης σε πρόσκαιρη κάθειρξη, σύμφωνα με το οποίο επιβάλλεται και πρόσκαιρη αποστέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων για δύο έως δέκα έτη. Στο άρθρ. 61 Π.Κ. ορίζεται ότι: «Όταν ο δράστης καταδικάζεται σε φυλάκιση, με εξαίρεση τις περιπτώσεις που προβλέπει ειδικά ο νόμος, επιβάλλεται και αποστέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων για ένα έως πέντε έτη αν : α] η ποινή που επιβλήθηκε είναι τουλάχιστον ενός έτους και β] η πράξη που έχει τελεσθεί φανερώνει από τα αίτια, το είδος, τον τρόπο εκτέλεσής της και όλες τις άλλες περιστάσεις ηθική διαστροφή του χαρακτήρα του δράστη.» Έτσι, στην περίπτωση καταδίκης σε φυλάκιση απαιτούνται δύο προϋποθέσεις προκειμένου να επιβληθεί αποστέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων. Επίσης, κατά το άρθρ. 62 Π.Κ., όταν ο δράστης καταδικάζεται σε περιορισμό σε ψυχιατρικό κατάστημα, αν η πράξη είναι κακούργημα, εφαρμόζονται οι διατάξεις του άρθρ. 60 Π.Κ., ενώ αν η πράξη είναι πλημμέλημα, εφαρμόζονται οι διατάξεις των άρθρ. 61 και 64 Π.Κ. Τέλος, το άρθρ. 64 Π.Κ. αναφέρεται στην περίπτωση της μερικής

²³ Ο.π. σελ. 373-375.

²⁴ Η θανατική ποινή καταργήθηκε με το άρθρ. 33 παρ. 1 του ν. 2172/1993.

αποστέρησης των πολιτικών δικαιωμάτων του κρατουμένου. Έτσι, προβλέπεται ότι: «Σε περίπτωση φυλάκισης το δικαστήριο μπορεί εφόσον υπάρχουν οι όροι του άρθρου 61 να επιβάλει μερική αποστέρηση ορισμένων από τα δικαιώματα που αναφέρονται στο άρθρο 63, αν από το είδος της πράξης και τις λοιπές περιστάσεις αποκλείεται το ενδεχόμενο να γίνει κατάχρηση των δικαιωμάτων που διατηρούνται.»

Αποτέλεσμα της αποστέρησης των πολιτικών δικαιωμάτων, σύμφωνα με το άρθρο 63 περίπτωση τρίτη, είναι ότι εκείνος που καταδικάστηκε δεν μπορεί, είτε διαρκώς στην περίπτωση της παρ. 1 του άρθρ. 59, είτε κατά το χρόνο που ορίζει ο νόμος ή η απόφαση στις περιπτώσεις των άρθρων 59 παρ. 2, 60,61 και 62 Π.Κ., να ψηφίζει και να εκλέγεται στις πολιτικές, δημοτικές ή κοινοτικές εκλογές.

Επιπρόσθετα, στο άρθρ. 65 Π.Κ. ρυθμίζεται ο υπολογισμός του χρόνου αποστέρησης των πολιτικών δικαιωμάτων όσων έχουν καταδικαστεί αμετάκλητα για συγκεκριμένα εγκλήματα για τα οποία προβλέπεται στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων. Έτσι, ορίζεται ότι τα αποτελέσματα της ολικής ή μερικής αποστέρησης των πολιτικών δικαιωμάτων αρχίζουν μόλις η δικαστική απόφαση γίνει αμετάκλητη. Η διάρκεια της αποστέρησης υπολογίζεται από την επομένη της ημέρας κατά την οποία συμπληρώθηκε η έκτιση ή παραγράφηκε ή χαρίστηκε η στερητική της ελευθερίας ποινή, μαζί με την οποία είχε επιβληθεί η αποστέρηση. Στην δεύτερη παράγραφο του ίδιου άρθρου προβλέπονται κάποιες ειδικότερες περιπτώσεις. Συγκεκριμένα, ορίζεται ότι στην περίπτωση του άρθρ. 105 παρ. 1 και 2 η διάρκεια υπολογίζεται από την επομένη της προσωρινής απόλυσης από τις φυλακές, ενώ στις περιπτώσεις των άρθρων 71 και 72 Π.Κ. από την επομένη της απόλυσης του καταδίκου από το κατάστημα στο οποίο βρισκόταν.

Τέλος, το άρθρ. 66 Π.Κ. ρυθμίζει λεπτομερώς τα της αποκατάστασης του αποστερηθέντος τα πολιτικά δικαιώματα συνεπεία ποινικής καταδίκης, τη δε σχετική διαδικασία ρυθμίζει η ποινική δικονομία. Έτσι, ορίζεται ότι όποιος αποστερήθηκε τα πολιτικά του δικαιώματα μπορεί με αίτησή του να ζητήσει ν' αποκατασταθεί σ' αυτά από το δικαστήριο. Η αποκατάσταση, όμως, δεν μπορεί να γίνει πριν παρέλθει ένα ελάχιστο χρονικό διάστημα, το οποίο εξαρτάται από το είδος της ποινής που είχε επιβληθεί στον αιτούντα. Πιο συγκεκριμένα, η αποκατάσταση, όταν η καταδίκη αφορά κάθειρξη, μπορεί να γίνει μετά πέντε έτη, όταν αφορά φυλάκιση, μετά τρία έτη από τότε που εκτίθηκε, χαρίστηκε ή παραγράφηκε η ποινή, ενώ στις περιπτώσεις των άρθρων 71 και 72 Π.Κ. από τότε που εκτίθηκε ή παραγράφηκε το μέτρο ασφαλείας. Για να χορηγηθεί όμως η αποκατάσταση πρέπει να βεβαιωθεί ότι στο διάστημα αυτό ο αιτών έζησε έντιμη ζωή και εκπλήρωσε όσο μπορούσε τις υποχρεώσεις που προέκυψαν από το έγκλημα και βεβαιώθηκαν δικαστικά. Στην παρ. 3 του άρθρ. 66 Π.Κ. ορίζεται ότι αν η αίτηση

αποκατάστασης απορριφθεί, δεν μπορεί να επαναληφθεί πριν περάσουν δύο έτη.

Από τα ανωτέρω συνάγεται, ως γενικός κανόνας, ότι σε κάθε περίπτωση απαιτείται δικαστική απόφαση για τη στέρηση του εκλογικού δικαιώματος.

Γ΄ ΜΕΡΟΣ

1. ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ

Υπάρχουν σήμερα πολλά διεθνή κείμενα προερχόμενα από διεθνείς οργανισμούς ή ακόμα και από Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, τα οποία υιοθετούν και προστατεύουν σωρεία ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τα οποία μπορούν να ερμηνευθούν και προς όφελος των κρατουμένων. Ωστόσο, οι διεθνείς αυτοί κανόνες δεν αποτελούν απόλυτες εγγυήσεις, κυρίως διότι τα αναγνωριζόμενα δικαιώματα δεν αναφέρονται πάντοτε σε συνάρτηση προς την ιδιάζουσα κατάσταση ενός ατόμου ως κρατουμένου. Γενικά, με τις αποφάσεις τους, τα διεθνή δικαιοδοτικά όργανα έχουν την τάση να καταδικάζουν τις πιο βαριές παραβιάσεις αυτών των δικαιωμάτων, αποφεύγοντας μια πολύ ευρεία ερμηνεία που θα ξεπερνούσε αυτό που τα κράτη θα μπορούσαν να αποδεχθούν χωρίς να θέσουν υπό αμφισβήτηση τη σκοπιμότητα της φυλάκισης.²⁵

Τα κυριότερα διεθνή κείμενα που αναφέρονται σε δικαιώματα των κρατουμένων είναι η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, που υιοθετήθηκε από τα κράτη - μέλη του Ο.Η.Ε. το 1948, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών, η οποία υπογράφηκε στη Ρώμη το 1950, οι Στοιχειώδεις Κανόνες Μεταχείρισης των Κρατουμένων του Ο.Η.Ε., οι Ευρωπαϊκοί Σωφρονιστικοί Κανόνες του 1987 που περιέχονται στη σύσταση 87/3, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την πρόληψη των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας κ.α.

Ειδικότερα, το Διεθνές Σύμφωνο για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα (16^{ης} Δεκεμβρίου 1966) προβλέπει ότι: «κάθε άτομο το οποίο στερήθηκε την ελευθερία του χαίρει ανθρωπίνης μεταχείρισης και σεβασμού της αξιοπρέπειας η οποία προσιδιάζει στον άνθρωπο».

²⁵ Σισιλιάνος Λίνος Αλέξανδρος, Η στέρηση της ελευθερίας στο ποινικό σύστημα και τα δικαιώματα του ανθρώπου, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1991, σελ. 127.

Επίσης, οι πέντε από τις έξι βασικές αρχές που περιέχονται στους Ευρωπαϊκούς Σωφρονιστικούς Κανόνες αφορούν την εξασφάλιση ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Μία από τις αρχές αυτές αναφέρει ότι: «ο σεβασμός των ατομικών δικαιωμάτων των κρατουμένων, ειδικότερα η νομιμότητα εκτέλεσης της ποινής, πρέπει να εξασφαλίζονται με έλεγχο ασκούμενο σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία από την δικαστική εξουσία ή άλλη εξουσία που δεν θα ανήκει στην σωφρονιστική υπηρεσία που θα έχει το δικαίωμα να επισκέπτεται τους κρατούμενους.»²⁶ Ακόμα, μια παλιά απόφαση του Συμβουλίου της Ευρώπης (62/2) αναγνωρίζει ορισμένα πολιτικά, αστικά και κοινωνικά δικαιώματα στους κρατούμενους.

Επιπλέον, αξίζει να σημειωθεί ότι η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την πρόληψη των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας σύστησε μια επιτροπή, η οποία αποκαλείται C.P.T.,²⁷ αποτελούμενη από ανεξάρτητες προσωπικότητες υψηλού ηθικού κύρους. Σκοπός της είναι η σε μόνιμη βάση προστασία των προσώπων που έχουν στερηθεί την ελευθερία τους με απόφαση δημόσιας αρχής από βασανιστήρια ή άλλες πράξεις που συνιστούν απάνθρωπη ή ταπεινωτική μεταχείριση ή τιμωρία. Για το λόγο αυτό επισκέπτεται τακτικά τα κράτη – μέλη για τη διαπίστωση των συνθηκών κράτησης και ιδίως το ενδεχόμενο εφαρμογής βασανιστηρίων ή απάνθρωπων και ταπεινωτικών ποινών. Με την μεταχείριση και τα δικαιώματα των κρατουμένων έχει ασχοληθεί κατεξοχήν και η Διεθνής Εταιρία Κοινωνικής Άμυνας, συμβουλευτική οργάνωση του Ο.Η.Ε. Ωστόσο, υπάρχουν και ανεξάρτητες, μη κυβερνητικές οργανώσεις, οι οποίες καταγράφουν και δημοσιεύουν παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, και στο χώρο της φυλακής, όπως η Human Rights Watch.²⁸

Τέλος, πρέπει να τονισθεί ότι συνήθως οι διατάξεις των διεθνών συμβάσεων, για διάφορους λόγους, είναι δύσκολο να υιοθετηθούν από τα κράτη – μέλη. Είτε θα διατηρούν ένα χαρακτήρα ευχολογίου χωρίς συγκεκριμένες δεσμεύσεις των κρατών – μελών, ασκώντας απλώς ηθική πίεση σε αυτά, είτε θα εμπεριέχουν γενικές και αόριστες έννοιες, είτε θα είναι διαδικαστικά δύσκολη η επίκλησή τους. Σε κάθε περίπτωση η αποδοχή των διατάξεων μιας σύμβασης και η εφαρμογή της, πέρα από τις τυπικές προϋποθέσεις, εξαρτάται κυρίως από την «πολιτική» που ακολουθεί το κάθε συμβαλλόμενο μέρος στο θέμα της διαχείρισης του εγκληματικού φαινομένου.

²⁶ Σισιλιάνος Λίνος Αλέξανδρος, Η στέρηση της ελευθερίας στο ποινικό σύστημα και τα δικαιώματα του ανθρώπου, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1991, σελ. 135-136.

²⁷ Από τα βασικά αρχικά γράμματα του τίτλου της (Commission – Prevention – Torture)

²⁸ Χάϊδου Α, Το σωφρονιστικό σύστημα, Νομική Βιβλιοθήκη 2002, σελ. 61-63.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Είναι χαρακτηριστικό ότι ενώ ο κάθε άνθρωπος και πολίτης απολαμβάνει τα δικαιώματα που απορρέουν από τα συνταγματικά και νομικά κείμενα, το καθεστώς αυτό ανατρέπεται μόλις περάσει τα τείχη της φυλακής. Ενώ μοναδικός περιορισμός θα έπρεπε να είναι η μη ελευθερία κίνησης στο χώρο, ο περιορισμός δηλαδή της μετακίνησης από τον κλειστό χώρο του ιδρύματος στο ελεύθερο περιβάλλον σύμφωνα με την επιθυμία του εγκλείστου, διαπιστώνεται ότι ο κρατούμενος στερείται αυθαίρετα και αδικαιολόγητα βασικά ατομικά και πολιτικά δικαιώματα. Φυσικά, η εξαίρεση των εγκλείστων από την προστασία του κράτους αναφέρεται ρητά στο Σύνταγμα, η νομική αυτή κάλυψη όμως δεν αποτελεί άλλοθι για τον περιορισμό ή ακόμα και την άρση θεμελιωδών δικαιωμάτων τους. Παρά την ειδική κυριαρχική σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα στον κρατούμενο και το κράτος, δεν πρέπει να παραγνωρίζεται ότι, παρά τη στέρηση της ελευθερίας του, ο κρατούμενος εξακολουθεί να είναι φορέας δικαιωμάτων και υποχρεώσεων ως άνθρωπος και ως πολίτης.²⁹

Χαρακτηριστικό γνώρισμα των πολιτικών δικαιωμάτων είναι η καθολική ισχύς τους, γεγονός που σημαίνει ότι τα πολιτικά δικαιώματα αναγνωρίζονται σε όλους τους Έλληνες πολίτες. Επομένως, ισχύουν και εφαρμόζονται καταρχήν και υπέρ των κρατουμένων στα διάφορα σωφρονιστικά καταστήματα. Περιορισμός των πολιτικών δικαιωμάτων των κρατουμένων, με τη μορφή της στέρησης, μπορεί να επιβληθεί μόνο στις περιπτώσεις που ορίζει το Σύνταγμα και ο νόμος. Έτσι, η αρχή της καθολικότητας επιβάλλει στο κράτος να λαμβάνει συγκεκριμένα θετικά μέτρα προς άρση των εμποδίων που θέτει η εκτέλεση της ποινής στην άσκηση των πολιτικών δικαιωμάτων των κρατουμένων, εφόσον αυτά δεν έχουν θιγεί από την ποινή κατά της προσωπικής τους ελευθερίας. Επομένως, όταν ο κοινός νομοθέτης, αγνοεί τις εν λόγω «συστάσεις» ή «ευχές» του συνταγματικού νομοθέτη, τότε, εκτός του ότι παραβιάζει ρητές συνταγματικές διατάξεις, κονιορτοποιεί και την αρχή της ισότητας.

Πρέπει, λοιπόν, να αποσαφηνιστεί ότι ο εγκλεισμός στη φυλακή καθαυτός δεν δικαιολογεί την προσβολή κανενός άλλου δικαιώματος, εκτός από το ατομικό δικαίωμα στη φυσική ελευθερία μετακίνησης στο χωροχρόνο. Έτσι, δικαιώματα που δεν εξαρτώνται από την προσωπική ελευθερία, δηλαδή η άσκησή τους – παρ' όλο που θα είναι δυσχερέστερη

²⁹ ό.π. σελ. 58-59.

– μπορεί κάλλιστα να επιτευχθεί και σε κατάσταση στέρησης της ελευθερίας, καθόλου δεν πρέπει να περιορίζονται. Άλλωστε, ο εγκλεισμός ως στέρηση της ελευθερίας είναι ήδη μια τιμωρία και γι' αυτό πρέπει να γίνεται μέριμνα για όσο το δυνατόν μικρότερο περιορισμό των δικαιωμάτων των κρατουμένων και μόνο στο βαθμό που είναι αναγκαίο και συνταγματικώς επιτρεπτό, δηλαδή μόνο όταν επιβάλλεται από την θεσμική εφαρμογή των πολιτικών δικαιωμάτων στην ειδική κυριαρχική σχέση της φυλακής. Επομένως, λόγοι που αναφέρονται στο θεσμό της φυλακής και τη λειτουργία του ή στην επιδίωξη σωφρονιστικών στόχων, εφόσον δεν αναγνωρίζονται σε συνταγματικό κείμενο, δεν είναι ικανοί να περιορίζουν την άσκηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των κρατουμένων.

Η αντίδραση που εκδηλώθηκε παλαιότερα με την αιτιολογία ότι η αναγνώριση πολλών δικαιωμάτων στους κρατούμενους ξεπερνά τα όρια που επιβάλλει το συμφέρον της κοινωνικής άμυνας, ότι θέτει σε κίνδυνο τη δημόσια τάξη και εξασθενεί τα αποτελέσματα της ποινής πάνω στους κρατούμενους, παρεμποδίζοντας την εφαρμογή μέτρων που αποβλέπουν «σε δικό τους καλό», σήμερα έχει ξεπεραστεί και δεν βρίσκει νομοθετικά ερείσματα. Διότι το πρόβλημα δεν είναι πόσα δικαιώματα θα αναγνωρίσουμε, δηλαδή θα δώσουμε στους κρατούμενους, αλλά πόσα δικαιώματά τους θα τους τα στερήσουμε.³⁰ Συνεπώς, η κατοχύρωση σε συνταγματικά κείμενα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τα οποία κατά τη διάρκεια της εκτέλεσης της ποινής κατά της ελευθερίας βρίσκονται σε διαρκή κίνδυνο παραβίασής τους, αποτελεί το πρώτο και αναγκαίο βήμα για την προστασία τους.

³⁰ Αλεξιάδης Στ., Σωφρονιστική, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2001, σελ. 364.

ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΕΚΛΕΓΕΙΝ ΚΑΙ ΕΚΛΕΓΕΣΘΑΙ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το θέμα αυτής της εργασίας σχετίζεται με δύο πολιτικά δικαιώματα των κρατουμένων και συγκεκριμένα με το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι. Αρχικά, γίνεται αναφορά στη γενική θεωρία των συνταγματικών δικαιωμάτων και ειδικότερα στις ειδικές κυριαρχικές σχέσεις, στην έννοια των πολιτικών δικαιωμάτων, όπως και στη θεσμική τους εφαρμογή. Στη συνέχεια, εξετάζονται πιο αναλυτικά τα δικαιώματα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι των κρατουμένων, οι προϋποθέσεις άσκησής τους, όπως και ο περιορισμός τους με παράλληλη αναφορά σε διατάξεις του Συντάγματος, του Σωφρονιστικού Κώδικα και του Ποινικού Κώδικα. Τέλος, γίνεται μια γενική αναφορά στα δικαιώματα των κρατουμένων από άποψη διεθνούς προστασίας τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) Αλεξιάδης Στέργιος, Σωφρονιστική, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2001
- 2) Αλεξιάδης Στέργιος, Πανούσης Γιάννης, Σωφρονιστικοί κανόνες: ελληνική σωφρονιστική νομοθεσία, διεθνή σωφρονιστικά κείμενα, σωφρονιστικός κώδικας, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα 2002
- 3) Δαγτόγλου Δ.Π., Συνταγματικό Δίκαιο – Ατομικά Δικαιώματα Α΄, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2005
- 4) Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας, Συνταγματικά Δικαιώματα – Γενικό Μέρος, Τόμος Γ΄ - Ημίτομος Ι΄, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2005
- 5) Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας, Συνταγματικά Δικαιώματα – Ειδικό Μέρος, ια΄ έκδοση, Αθήνα 2005
- 6) Μαργαρίτης Λ., Παρασκευόπουλος Ν., Ποινολόγια – Άρθρα 50-133 Π.Κ., στ΄ έκδοση, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2000
- 7) Μαυριάς Γ. Κώστας, Συνταγματικό Δίκαιο, Τρίτη Έκδοση, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2004
- 8) Σισιλιάνος Λίνος Αλέξανδρος, Η στέρηση της ελευθερίας στο ποινικό σύστημα και τα δικαιώματα του ανθρώπου, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1991
- 9) Τσήτουρα Αγλαΐα, Αντεγκληματική Πολιτική και Δικαιώματα του Ανθρώπου, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 1997
- 10) Χάιδου Ανθοζωή, Το σωφρονιστικό σύστημα – Ζητήματα θεωρίας και πρακτικής, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2002

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

Δεν βρέθηκε Νομολογία σχετικά με το δικαίωμα εκλέγειν και εκλέγεσθαι των κρατουμένων.

